

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри правового
регулювання економіки

Протокол № 1 від 02.09.2024 р.

Каріна НЕМАШКАЛО

ОСНОВИ РИМСЬКОГО ПРАВА

робоча програма навчальної дисципліни (РПНД)

Галузь знань	08 Право
Спеціальність	081 Право
Освітній рівень	перший (бакалаврський)
Освітня програма	Правове регулювання економіки

Статус дисципліни	обов'язкова
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська

Розробник :
к.ю.н, доцент

Ірина ВАГАНОВА

Завідувач кафедри
правового регулювання
економіки

Юрій ШИНКАРЬОВ

Гарант програми

Лариса ЄРОФЄЄНКО

**Харків
2024**

ВСТУП

Актуальність навчальної дисципліни «Основи римського права» слід вважати важливою та невід’ємною частиною правової освіти здобувачів. Римське право небезпідставно вважається значним і величним досягненням світової культури, що піднесло юридичну справу на верхівку людського духу і моральності. Переважаючи більшість основних юридичних термінів, що застосовуються сучасними українськими юристами, має латинське походження. Такі терміни як: юриспруденція, реституція, сервітут, конституція, юстиція, фабула, делікт та багато інших знайшли своє відображення в сучасному праві і зберегли при цьому майже первісне своє значення.

Саме з цієї причини сучасний юрист повинен не тільки добре володіти знаннями нормативно - правових актів, а й розуміти їх суть та логіку їх побудови. Таке розуміння може забезпечити ретельне вивчення історії виникнення та розвитку юриспруденції взагалі та певних юридичних інститутів зокрема.

Вивчаючи основи римського права юрист вчиться аналізувати норми права не тільки в статичі, а й в динаміці історичного розвитку, що надає можливість всебічного оволодіння правовими знаннями та розвитку його професійної правосвідомості.

Аналізуючи основні поняття основ римського права, характеристику та джерела римського права, вчення про особи, вчення про сімейні відносини, вчення про позов, вчення про речове, зобов’язальне, спадкове право майбутній юрист вивчає основні правові інститути, що були найбільш розроблені в стародавньому Римі, та які визначили подальший розвиток приватного (цивільного) права практично всіх держав континентальної Європи та більшості країн світу, а також сучасної України.

Проблема становлення основ римського права охоплює тисячоліття його становлення, а тому його предметна характеристика охоплює цивілізаційне, юридичне та історичне значення. Тобто, засвоєння специфіки певного правового інституту цивілістики древнього Риму слід розглядати і вивчати студентам у призмі політико – економічних умов того часу.

Понятійний та категоріальний апарат, термінологія сучасного права ґрунтуються на ідеях, засадах та визначеннях, розроблених римською класичною

юриспруденцією. Наприклад, такі поняття як договір, зобов'язання, провина, інтерес, збитки, компенсація тощо були досконало опрацьовані ще у Стародавньому Римі.

Навчальна дисципліна «Основи римського права» належить до обов'язкових навчальних дисциплін у циклі професійної підготовки. Вона забезпечує особистий і професійний розвиток здобувача та спрямована на формування гуманітарної освіти, комплексу знань стосовно основних правових інститутів стародавнього Риму та формування знань при майбутньому вивченню цивільного права України та інших країн, історії приватного права Європи та ін.

Метою дисципліни є вивчення та засвоєння здобувачами основних понять основ римського права, характеристики та джерел римського права, ознайомлення та вивчення найбільш розроблених інститутів римського публічного та приватного права, ознайомлення та засвоєння їх основних положень, поглядів та висновків римської юриспруденції, а також осмислення тих підстав (казусів) та дискусій, що стали основою для таких висновків.

Головні **завдання** навчальної дисципліни полягають у формуванні у здобувачів системи знань, а також отримання практичних навичок та уявлень, необхідних для здійснення творчої діяльності у галузі римського права, оскільки понятійний та категоріальний апарат, термінологія сучасного права ґрунтується на ідеях, засадах та визначеннях, розроблених римською класичною юриспруденцією. Опанування основних теоретичних положень, римського приватного права, як фундаменту подальшого розвитку цивілістичної думки. Вироблення у здобувачів вищої освіти правового мислення та первинних навичок розуміння змісту та тлумачення правових норм.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є публічне та приватне право античного Риму. Вивченню підлягають основні правові інститути, що були найбільш розроблені в стародавньому Римі, та які визначили подальший розвиток права практично всіх держав континентальної Європи та більшості країн світу, а також сучасної України.

Об'єктом вивчення дисципліни «Основи римського права» є вчення про закономірності виникнення та розвитку публічно та приватного римського права.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна визначено в табл. 1

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна

Результати навчання	Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти
РН1	ЗК1, ЗК6, ЗК 10. СК1, СК 2, СК 16.
РН 3	ЗК1, ЗК 6, ЗК 12 СК 2, СК 10, 13.
РН 5	ЗК1, ЗК 6, ЗК 8. СК2, СК10, СК12
РН 19	ЗК 1, ЗК 3, ЗК 6. СК 1 СК 3, СК 10, СК 13.
РН 20	ЗК 1, ЗК 6, ЗК 13. СК 10, СК 11.

РН1. Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.

РН3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел

РН5. Давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю.

РН19. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів

РН20. Виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки.

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК6. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

ЗК8. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК10. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК12. Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

ЗК13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

СК1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.

СК2. Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему

СК3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.

СК10. Здатність використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин.

СК11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

СК12. Здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції.

СК13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.

СК16. Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Формування римського права.

Тема 1. Система римського права. Форми права

Поняття правової системи і системи права. Поняття римського права. Право в системі Римської античної цивілізації. Поділ римського права на приватне і публічне

право. Загальний огляд тенденції. Звичай. Закони. Едикти магістрів. Консультації юристів.

Тема 2. Структура римського права. Рецепція римського права.

Загальні зауваження. Інституційна та пандектна структури. Становище особи. Речі об'єкти римського права. Захист права. Судочинство. Загальні положення про рецепцію римського права. Рецепція Римського права у Візантійській імперії. Систематизація Юстиніана. Проторецепція. Глосатори. Вплив Римського права на кодифікації XIX ст.. Рецепція Римського права в Україні.

Тема 3. Суб'єкти публічного права

Поняття римського громадянства. Набуття римського громадянства. Втрата римського громадянства та його обмеження. Юридичні особи публічного права. Державець як виразник публічного інтересу в Римі.

Тема 4. Система врядування та елементи публічного правопорядку.

Трансформація системи органів врядування у Стародавньому Римі. Засади врядування у римській державі. Грошова система та державна скарбниця. Публічно-правові засоби поповнення державної скарбниці у ранньому Римі. Становлення податкової системи (класичної доби). Армія як елемент публічного правопорядку.

Тема 5. Система врядування у Римі.

Народні збори. Сенат. Магістратура. Принципат. Домінат. Карне право як засіб охорони публічних інтересів. Карна юстиція.

Змістовий модуль 2.

Класичне Римське приватне право.

Тема 6. Фізична особа як суб'єкт приватного права

Цивільна правоздатність та її обсяг. Опіка і піклування. Диференціація фізичних осіб як суб'єктів цивільного права. Приватні корпорації як сурогат фізичної особи. Представництво.

Тема 7. Сімейний статус фізичної особи.

Сім'я. Спорідненість. Шлюб та його види. Правові відносини подружжя. Правові відносини батьків та дітей. Батьківська влада.

Тема 8. Речеве право.

Речові права. Ознаки та види речових прав. Класифікація речей у римському приватному праві, її правове значення. Володіння та його види. Поняття та види права власності. Набуття та припинення права власності. Способи захисту права власності. Поняття та види прав на чужі речі. Поняття та основи сервітутів. Види сервітутів. Суперфіцій і емфітевзис. Поняття та види застави.

Тема 9. Загальне вчення про зобов'язання.

Поняття зобов'язань та його роль у цивільному обігу. Підстави виникнення зобов'язань. Сторони у зобов'язанні. Виконання зобов'язань. Наслідки виникнення зобов'язань. Забезпечення зобов'язань. Припинення зобов'язання, крім виконання.

Тема 10. Договори.

Поняття і види договорів. Умови чинності (дійсності) договорів. Зміст договору. Укладення договору.

Тема 11. Окремі види договорів

Вербальні види договорів. Літеральні або ж лібральні (письмові) контракти. Реальні контракти. Консенсуальні контракти. Інномінальні (безіменні) контракти. Пакти та їх види.

Тема 12. Позадовіріні зобов'язання.

Зобов'язання ніби з договорів. Деліктні зобов'язання. Зобов'язання ніби з приватних деліктів (квазіделікти).

Тема 13. Види спадкування.

Загальні положення про спадкування. Основні етапи розвитку римського спадкового права. Спадкування за заповітом. Спадкування за законом. Прийняття спадщини. Сингулярне наступництво.

Тема 14. Захист спадкових прав.

1. Судовий захист. 2. Віндикаційний позов.

Перелік практичних (семінарських) завдань за навчальною дисципліною наведено в табл. 2

Таблиця 2

Перелік практичних (семінарських) та завдань

Назва теми	Зміст
Тема 1. Завдання 1.	Надати характеристику формуванню римського права. Визначати поняття римського права. Розуміти значення поділу римського права на приватне та публічне.
Тема 2. Завдання 2.	Аналізувати становище особи у римському праві. Розуміти значення та способи захисту прав у Римі. Характеризувати загальні положення рецепції римського права.
Тема 3.Завдання 3.	Знати поняття римського громадянства та підстави його набуття, втрати. Давати характеристику юридичним особам публічного права. Визначати становище державця як виразника публічного інтересу в Римі.
Тема 4. Завдання 4.	Визначати засади врядування у римській державі та його грошову систему. Характеризувати публічно-правові засоби поповнення державної скарбниці у ранньому Римі та становлення податкової системи. Знати значення армії як елемента публічного правопорядку у Римі.
Тема 5. Завдання 5.	Знати структуру та функції: народних зборів, сенату, магістратури. Визначати карне право як засіб охорони публічних інтересів. Характеризувати карну юстицію.
Тема 6. Завдання 6.	Знати характеристику фізичної особи як суб'єкта приватного права. Знати обсяг цивільної правоздатність. Визначати умови запровадження опіки і піклування. Знати способи захисту цивільних прав у римському праві.
Тема 7. Завдання 7.	Визначати статус сім'ї, спорідненості. Характеризувати шлюб та правові відносини подружжя. Розуміти значення батьківської влади.
Тема 8. Завдання 8.	Знати класифікація речей у римському приватному праві. Визначати поняття та види права власності (набуття, припинення). Знати поняття та види прав на чужі речі (сервітут, суперфіцій і емфітевзис)
Тема 9. Завдання 9.	Визначати підстави виникнення зобов'язань та їх сторони. Наслідки виникнення зобов'язань та способи забезпечення у римському праві.
Тема 10. Завдання 10.	Розуміти поняття та значення договору та їх класифікацію у римському праві.
Тема 11. Завдання 11.	Знати поняття та значення: вербальних договорів, літеральних. Визначати реальні та інномінальні контракти. Знати пакти та їх види.
Тема 12. Завдання 12.	Знати позадоговірні зобов'язання. Характеризувати квазіконтракти (quasi ex contractu), деліктні зобов'язання, квазіделікти (quasi ex delicto).

Тема 13. Завдання 13.	Знати спадкування за заповітом та за законом. Визначати момент прийняття спадщини. Встановлювати сингулярне наступництво.
Тема 14. Завдання 14.	Знати судовий захист у римському праві. Розуміти значення індикаційного позову.

Перелік самостійної роботи за навчальною дисципліною наведено в табл. 3

Таблиця 3

Перелік самостійної роботи

Назва теми	Зміст
Тема 1. Завдання 1.	Вивчення теоретичного матеріалу за темою, виконання домашнього завдання
Тема 2.Завдання 2.	Вивчення теоретичного матеріалу за темою, виконання домашнього завдання (вирішення кейсу)
Тема 3. Завдання 3.	Вивчення теоретичного матеріалу за темою
Тема 4. Завдання 4.	Вивчення теоретичного матеріалу за темою, виконання домашнього завдання (вирішення кейсу)
Тема 5. Завдання 5.	Підготовка до написання модульної роботи
Тема 6.Завдання 6.	Вивчення теоретичного матеріалу за темою, виконання домашнього завдання (вирішення кейсу)
Тема 7. Завдання 7.	Вивчення теоретичного матеріалу за темою
Тема 8. Завдання 8.	Вивчення теоретичного матеріалу за темою, виконання домашнього завдання (вирішення кейсу)
Тема 9. Завдання 9.	Вивчення теоретичного матеріалу за темою
Тема 10.Завдання 10.	Вивчення теоретичного матеріалу за темою, виконання домашнього завдання (вирішення кейсу)
Тема 11. Завдання 11.	Вивчення теоретичного матеріалу за темою
Тема 12. Завдання 12.	Підготовка до виконання індивідуального завдання.
Тема 13. Завдання 13.	Підготовка до виконання творчого завдання.
Тема 14. Завдання 14.	Вивчення теоретичного матеріалу за темою, виконання домашнього завдання (вирішення кейсу). Підготовка до написання модульної роботи

Кількість годин лекційних, практичних (семінарських) занять та годин самостійної роботи наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для набуття визначених результатів навчання, активізації освітнього процесу передбачено застосування таких методів навчання, як:

Словесні (лекція (Тема 1-14), проблемна лекція (Тема 3,9,12), лекція-провокація (8), тощо

Наочні (візуалізація (Тема 1, 3-6).

Практичні (практична робота (Тема 1-14), есе (Тема 12), кейс-метод (Тема 2,4,6,8,10,14).

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Університет використовує 100 бальну накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Поточний контроль здійснюється під час проведення лекційних та практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи і оцінюється сумою набраних балів:

– для дисциплін з формою семестрового контролю **залік**: максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума – 60 балів.

Підсумковий контроль включає семестровий контроль та атестацію здобувача вищої освіти.

Семестровий контроль проводиться у формі диференційованого заліку або заліку.

Підсумкова оцінка за навчальною дисципліною визначається:

– для дисциплін з формою семестрового контролю залік – сумуванням всіх балів, отриманих під час поточного контролю.

Під час викладання навчальної дисципліни використовуються наступні контрольні заходи:

Поточний контроль: 6 ситуаційних завдань (по 5 балів за кожне, загалом 30 балів), есе (15 балів), дві письмові контрольні роботи (20 балів), одне творче завдання (10 балів), підсумкова контрольна робота (25 балів).

Семестровий контроль: **залік**.

Більш детальну інформацію щодо системи оцінювання наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Основи римського приватного права : навчально-методичний посібник / за ред. Є. О. Харитонова. – Одеса : Фенікс, 2019. 296 с.
2. Римське приватне право. Навчальний посібник для підготовки до іспитів / за ред. І. Тетарчук, Т. Дяків - Центр Учбової літератури. 2021. – 136 с.

3. Основи римського приватного права : навчально-методичний посібник для студентів денної та заочної форми навчання / Т. І. Демчук, О. В. Манжосова, Я. С. Мошинська, О. В. Лещенко - Чернівці, 2021. - 149 с.
4. Римське приватне право : практикум / Р.А. Майданник, Є.О. Рябоконь – Алерта. 2021- 220 с.
5. Римське право: підручник/ за ред. Є.О. Харитонов О.А. Підпригора Юрінком Інтер , 2022. – 525 с.

Додаткова:

6. Римське приватне право : [підруч. для вищ. навч. закл.]. – К. : «МП Леся», 2020. – 240 с.
7. Ваганова І. М. Сервітути та узуфрукт у Римському праві / І. М. Ваганова // Нове українське право. – Київ: Київський регіональний центр Національної академії правових наук України, 2021. – Вип. 4. – С. 9-13
<http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/2619>
8. Ваганова І. М. Виникнення та розвиток господарських правовідносин у Древньому Римі / І.М. Ваганова // // Юридичний науковий електронний журнал. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. - Вип. 2. – С. 18-22.
<http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/32278>
9. Ваганова І. М. Договори в римському праві та в сучасному цивільному праві України / І. М. Ваганова // Юридичний науковий електронний журнал. – Запоріжжя : ЗНУ, 2022. – Вип. 2. – С. 47-50.
<http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/27313>
10. Ваганова І. М. Зміст інституту власності у Римському праві / І.М. Ваганова // Правові реалії сьогодення : матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15 травня 2024 р. - Харків: Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, 2024. – С. 64-67.
<http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/32915>
11. Ваганова І. М. Зобов'язання, що виникають із деліктів у Римському праві / І. М. Ваганова // // Актуальні питання у сучасній науці. - 2024. - № 3 (21). - С. 510-521. <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/32074>
12. Римське право (в схемах) : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів] / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, доц. М. Г. Поліщук. - Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. - 108 с. https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2FMB_Pravo/Rimskoye-pravo-2018.pdf

Інформаційні ресурси

13. Інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни “Основи римського права”, розроблений в ПНС
<https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=8367>